

Torvupptagning

En dag i Viggjarums mosse i slutet av maj 1918.

Malto Andersson, Skärhus.

Bönderna i Skärhus hade ingen egen mosse utan brukade köpa en torvlott, d.v.s. en viss uppmätt del av någon mosse, som togs upp för året. Kronan anordnade varje år auktion på mosslottan på Skepperöds, Hemmeneköps och Jönstorps mossar men i Skärhus tog de flesta upp sin torv på den del av Fjällmossen som hörde till Viggjarum. De flesta av bönderna i Viggjarum ville inte ha kontant betalning för den upptagna delen av mossen utan ville ha ersättning i dagsverken. Om jag minns rätt brukade ersättningen vara 2 mansdagsverken för varje famn av mossen som tagits upp när längden på torvgraven var ~~mer~~ omkring 5 - 7 m. Något mått vid uppmätningen användes inte utan två steg räknades som en famn.

I mitt barndomshem hade man alltid brukat ta upp sin torv på den mosse som vid denna tid ägdes av Olof Andersson. En dag i slutet av maj 1918 skulle jag för första gången gå bort för att rulla torv som arbetet kallades när man med en rullebör transporterade torven från torvgraven till platsen där den lades ut. Klockan var ~~mer~~ omkring 1/2 4 på morgonen när far kallade att jag skulle stiga upp och vi sen gick till Olof Anderssons i Viggjarum där far skulle fullgöra ett av mansdagsverkena för vår egen torvupptagning medan jag skulle ha betalt för ett kvinnodagsverke. Rulla torv var ett arbete för kvinnor och yngre pojkar. Jag medförde rullebör och far hade givetvis torvjärn att skära upp torven med. Torvjärnet var ett tunnt, platt, rektangulärt, spadliknande redskap, mycket vasst på de tre sidorna. Det var cirka 15 cm brett och 20 cm långt och längden med skaftet som var av trä var 70 - 75 cm. Smed Andersson i Tornastorp var känd för att göra de bästa torvjärnen och även för att göra de bästa eggverktygen av andra slag såsom betknivar, hackor och yxor.

När vi kom fram till Viggjarum var mer än hälften av arbetsstyrkan redan anländ. Sedan alla kommit och vi fått mat, vilken bestod av bruna böror och stekt fläsk, gav vi oss åstad till mossen medförande matkorgar, drickaankare och drickaspannar. Klockan 6 var vi framme och arbetet började. Med en svärhacka avlägsnades ljungen och den övre delen av torven på ett så stort stycke av mossen närmast torvgraven som man beräknade att skära upp under året så att mossen intill torvgraven blev jämn och slät och lämplig att rulla på med rullebörarna. Svärhackan hade ~~färrax~~ form av en avrundad triangel med skaftfästet i spetsig vinkel och skaftet något böjt. De upphackade ljungtorvorna kastades ned i torvgraven för att användas som fördämning mot vattnet som fanns i torvgraven från fötra året. Torvgraven

var här nog en 8 - 9 m. lång. Upptagningen av torven tillgick så att man med torvjärnet skar av torvbänken i lodräta staplar som hade den bredd torven skulle ha. Sedan skar man av dessa staplar baktill i den längd som var lagom för torven och man stack järnet så långt in som stapeln var bred och denna var då lösgjord och fristående och uppskärningen kunde börja. Detta moment i arbetet då man lossade stapeln baktill var det svåraste i torvupptagningen. Det gällde att sticka så rakt som möjligt så att man varken kom för långt in i mossen eller för långt ut utan hade en slät jämn bänk. Det lager torv varje skärare skar upp i varje omgång kallades bänk och den lodräta ytan på denna skulle hållas rak och jämn. Vid uppskärningen av torven sk stack man in torvjärnet i den lösgjorda torvstapeln så att torven fick en lämplig tjocklek och kastade så upp den med torvjärnet till rullerskan. Det berodde på skärarens skicklighet om torven blev lagom, ovana skärare skar dem ofta omåttligt stora och det fanns också dom som skar dem för små vilket dock inte var så vanligt då uppskärningen i små torvor naturligtvis tog längre tid.

Varje skärare hade en bestämd rullerska och dessutom fanns det reserv rullerskor som lastade omväxlande hos alla skärare. Oftast var det så många rullerskor att det på 2 skärare var 3 rullerskor. Var det 6 - 7 skärare brukade det vara 9 rullerskor. Detta berodde på att det här på Viggårums mosse på de flesta ställen man skar torv var långt att rulla till platsen där den lades ut till torkning. På Jönstorps mosse där torven lades ut nära torvgraven brukade man inte ha mer än 1 rullerska efter varje skärare. På rullebören var det plats till 3 -4 torvor i bredd, beroende på storleken, och den lastades så högt det gick och så långt tillbaka som rullerskan ansåg sig orka med. Så rullades den bort till sätteleplatsen där den lades ut i strängar med någon cm. mellanrum mellan strängarna. När man började fick man ju lägga en torv på marken men sedan lades varje torv upp på den framförliggande så att endast en ända av torven berörde marken. För varje bänk av torven som togs upp gjorde man torvgraven djupare ända tills den blev så djup att vattnet började stiga upp i botten.

Fram på förmiddagen hade vi matrast vilken kallades lilla middag, och då fick vi smör, bröd och korv, kokt fläsk med senap, kokta ägg och slutligen var sin bit stekt ål. Några gånger både på förmiddagen och eftermiddagen hade vi en kort paus som kallades att ha "fem minuter". Dom som var törstiga och det var de flesta, drack då svagdricka som hölls upp ur drickaankaret i en bleckspann ur vilken alla sedan fick dricka. För att man inte skulle vänta för länge på att få dricka hölls en del över i spannlocket ur vilket några drack. Ungefär kl. 12 kom Olof Anderssons far Anders Olsson och hushållerskan på gården körandes med middagen.

Olof Andersson var änkling men gifte om sig samma år på hösten 1918. Middagen bestod av risgrönsgröt och mjölk och så smör, bröd och korv. En duk bredes ut på marken och på denna placerades grötfaten och skålarna med mjölk, ett par smörtallrikar med en kniv i varje, och tallriken med korvbitarna. En bricka med bröd skickades runt och sattes sen också på duken. Var och en fick en sked och så åt alla gröt ur grötfaten där man gjort en håla i mitten av gröten och stoppat ned en smörklick som smält och o som man doppade gröten i när man åt. Så tog man omväxlande en sked gröt ur faten och en sked mjölk ur skålarna. Dom av karlarna som hade en bra fickkniv använde den att breda smör på brödet då det eljest hade tagit lång tid innan alla fått brett sin smörgås då det bara fanns ett par knivar. ~~Middagsrasten var 2 timmar och en del av de äldre männen tog sig en~~

Middagsrasten var 2 timmar och en del av de äldre männen tog sig en middagssömn. Vi yngre roade oss med de då vanliga tävlingarna "lyfta på klyvning", "vispa skank eller ta lärtag", "dra fingerkrok", och "klämma göing". Någon visade också sin färdighet i att "stå på huvudet" och "slå hallingar". Någon av de yngre skärarna passade också på att visa sitt intresse för någon ung och vacker rullerska, och när de äldre vaknat ur sin middagssömn berättade de otroliga historier.

Nästa matrast var klockan 4 på e.m. och kallades merafton. Liksom på förmiddagen fick vi smör, bröd, fläsk och korv men inga kokta ägg och ingen ål. I stället fick vi ost och till sist ett stort stycke äggkaka.

Arbetet pågick sedan till klockan 7 på kvällen då vi gick hem. Sedan vi tvättat oss vid brunnen ute på gården fick vi kvällsmat vilken var ärtsoppa och fläsk.

Det var i stort sett samma mathållning på alla ställen under torvupptagningen och arbetet gick till på samma sätt på de flesta ställen. Till Ola Svenssons i Viggårn hade man dock hästar och kärror på vilka man körde torven från torggraven till sättaplatsen. Och på Harphults mosse i Svensköps socken gick arbetet men torvupptagningen till på ett något annorlunda sätt.

När torven torkat ett par veckor fick den ibland vändas innan den kunde kullas eller kägla, men ofta kunde detta göras utan någon föregående vändning. När man kullade eller kägla torven (bägge uttrycken användes och betydde detsamma) lade man den i en ring med den torraste sidan inåt och fortsatte så att lägga det ena lagret ovanpå det andra. Den torraste torven lades inuti kägla. På lämplig höjd gjorde man ringarna mindre och drog så in kägla tills den slöt sig i toppen och den hade då formen av en kägla. När torven torkat några veckor i kägla var den färdig för hemkörning.

(Upptecknat år 1976).